

ПОНЯТТЯ МАЙНА І ПОРЯДОК ЙОГО ФОРМУВАННЯ ПРИ СТВОРЕННІ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Стаття присвячена джерелам формування майна господарських товариств, що створюються первинно і в результаті реорганізації інших юридичних осіб. Звертається увага на різний правовий режим вкладів до статутного капіталу, частки в ньому учасників та майна господарського товариства, розкриваються різні призначення цих понять. Визначається, що при реорганізації юридичної особи формування майна новостворюваного господарського товариства відбувається не за рахунок статутного капіталу, а за рахунок майна тієї юридичної особи, що припиняється.

Ключові слова: господарське товариство, статутний капітал, вклад, частка, учасник, майно.

Господарське товариство (далі – госптовариство), як будь-яка юридична особа, має відокремлене майно, яке при створенні цього госптовариства певним чином формується, а згодом примножується.

Незважаючи на те, що в Україні здійснювалися як фундаментальні, так і прикладні дослідження проблем, пов'язаних з корпоративними правовідносинами, корпоративною власністю, формуванням статутного капіталу та інших суміжних аспектів, зокрема в роботах В. І. Борисової, В. А. Васільєвої, О. Р. Кібенко, С. С. Кравченко, І. Б. Саракун, І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. А. Сурженко, С. В. Томчішена, Ю. В. Хорт, О. В. Щербіни та ін., однак багато питань залишаються не розв'язаними. У свою чергу, це негативно позначається на обранні потрібного підходу в законодавчому регулюванні відносин у корпоративній сфері, викликає складності на практиці.

Тому метою статті є виявлення проблематики формування майна господарського товариства при його створенні і способи вирішення цих проблем; а завданнями – розкриття порядку внесення засновниками госптовариств вкладів, належного виконання ними своїх обов'язків, позначення

видів майнових прав, які виникають при цьому в госптовариства і у його учасників.

Первісне формування майна госптовариства відбувається одночасно з його створенням. У свою чергу, процедура створення госптовариства буває первісною або похідною – внаслідок припинення інших юридичних осіб.

Під час *первісного створення* господарського товариства за рахунок внесків його учасників формується статутний капітал (в акціонерному товаристві, товаристві з обмеженою та додатковою відповідальністю) або складений капітал (у повному та командитному товариствах). При цьому звертає на себе увагу те, що законодавець оперує термінами «внесок до статутного/складеного капіталу», «частка» в цьому капіталі і сам «капітал». Кожен з них має значення для майнових правовідносин, у зв'язку з чим потрібно з'ясування того, як вони співвідносяться між собою.

Поняття внеску до статутного (складеного) капіталу виникає на етапі формування майна госптовариства. Вклад – це все те, що передається йому учасниками у власність. Як внесок виступають перш за все гроші, в тому числі цінні папери, а також речі, майнові та інші відчужувані права, що мають грошову оцінку (ст. 115 ЦК України, ст. 13 Закону України «Про господарські товариства» [2, с. 682]). Це може бути право вимоги, право оренди, майнові права інтелектуальної власності та ін.

Внесення кожним учасником госптовариства свого вкладу (якщо таких учасників два і більше) призводить до об'єднання їх майна в єдине ціле. Таким чином формується майно госптовариства, а також його статутний/складений капітал, який складається з вартості вкладів учасників. Ці два поняття існують паралельно вже на етапі створення госптовариства, і спочатку статутний капітал являє собою вартість майна, що вноситься учасниками (якщо це не кошти), та/або суму грошових вкладів .

Розмір статутного/складеного капіталу фіксується в установчих документах госптовариства і може бути змінений тільки в певних випадках і в певному порядку. Статутний/складений капітал є також поняттям

бухгалтерським, оскільки відомості про статутний/складений капітал мають бути зазначені в балансі госптовариства як його пасив. Р. Т. Батіста назвав його постійним бухгалтерським шифром, в якому фіксується майно, яке має існувати, а не те, яке дійсно існує [1, с. 8]. Він є показником (або виразником) іншого об'єкта – майна.

Звідси, статутний капітал є джерелом формування майна госптовариства, оскільки він складається з внесків учасників, а кошти, внесені ними, використовуються для потреб госптовариства, для чого, власне, воно і створювалося.

Надалі ж, при здійсненні госптовариством підприємницької діяльності, укладанні договорів тощо його майно буде постійно змінюватися. Оскільки госптовариство є підприємницьким товариством і має на меті отримання прибутку, то логічно припустити, що воно працює прибутково і отримує в результаті своєї діяльності кошти, на які придбається нове майно. І так до нескінченності, оскільки бізнес вимагає розширеного виробництва.

Тому майно господарського товариства – це непостійна категорія, а статутний/складений капітал є відносно стабільною категорією, оскільки може зменшуватися або збільшуватися в установленому законом порядку за наявності відповідних підстав.

Зв'язок між статутним/складеним капіталом і майном госптовариства існує, і цей зв'язок дуже значний. По-перше, з часткою в статутному капіталі безпосередньо пов'язане поняття «право на частку в майні госптовариства», проте в досить своєрідному аспекті. Оскільки учасники госптовариства не є співвласниками і не мають безпосереднього права на майно товариства, їм належить право вимоги проведення розрахунків при виході з госптовариства (крім акціонерних товариств), розмір яких становить вартість частини майна цього госптовариства, пропорційно внеску учасника до статутного капіталу.

По-друге, статутний капітал є орієнтиром для підтримки активів госптовариства. Він використовується для рівноваги в співвідношенні з активами госптовариства і, як наслідок, як орієнтир його прибуткової роботи.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 144 ЦК України у разі, якщо після закінчення другого чи кожного наступного фінансового року вартість чистих активів товариства з обмеженою відповідальністю виявиться меншою від статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про зменшення свого статутного капіталу, якщо учасники не прийняли рішення про внесення додаткових вкладів.

У той же час частка в статутному/складеному капіталі досить автономна, оскільки вона ніколи не виступає тим реальним майном, з яким укладаються правочини або яке (або вартість якого) підлягає передачі учаснику, його спадкоємцям чи кредиторам [6, с. 35]. Вона може бути продана, подарована, успадкована. При цьому статутний капітал товариства та його майно не зазнають жодних змін у зв'язку з подібними правочинами з часткою в ньому. Однак при відчуженні частки в статутному/складеному капіталі і, відповідно, придбання її іншою особою, останнє може претендувати на частину майна госптовариства, пропорційно її розміру.

При *похідному створенні* госптовариства увага законодавця насамперед зосереджена не на його статутному/складеному капіталі, а на формуванні майна товариства, що створюється в процесі злиття, приєднання, поділу, виділення або перетворення інших юридичних осіб, оскільки акцент робиться саме на правонаступництво, яке полягає в переході всіх майнових прав та обов'язків однієї юридичної особи до іншої.

Що ж до статутного/складеного капіталу, в цьому випадку він відіграє другорядну роль і охоплюється загальним поняттям і процесом правонаступництва (тому що при реорганізації статутний капітал однієї юридичної особи переходить до іншої юридичної особи – правонаступника).

У разі злиття або приєднання юридичні особи, які внаслідок цього припиняються, передають своє майно створюваному в результаті реорганізації госптовариству, але не як внески до статутного/складеного капіталу правонаступника, оскільки вони не є учасниками останнього. Тому неправильно вважати, що статутний капітал створюваного внаслідок злиття госптовариства являє собою вартість сукупності всього майна тих юридичних

осіб, що припиняються. Статутний/складений капітал нового госптовариства становить вартість статутних капіталів його правопередників, а обсяг і вартість всього його майна можуть бути іншими.

Навпаки, коли мова йде про приватизацію державного майна шляхом акціонування, яке супроводжується перетворенням державного підприємства на акціонерне товариство, його статутний капітал являє собою вартість всього майна державного підприємства, а не тільки статутного капіталу останнього.

При приватизації можливі випадки, коли майно передається до статутного капіталу акціонерного товариства, а деяке майно закріплюється за таким товариством без вказівки на те, на якому саме праві, і враховується на його позабалансових рахунках (наприклад, житлові будинки).

Мають місце і непорозуміння з правовим режимом майна, що є об'єктами соціально-побутового призначення, відносно яких свого часу загострилася проблема визначення права на них: чи стало воно власністю акціонерного товариства, якщо воно не викуповувалося, а передавалося безоплатно останньому. Подібний механізм передбачався раніше діючим законодавством, на підставі якого було передано безоплатно створюваним при приватизації госптовариствам досить велика кількість майна на підставі ст. 24 Закону України «Про приватизацію державного майна» [3, с. 348] в редакції, що діяла до 2000 р. [4, с. 273]. Якщо зазначені об'єкти вважати такими, що не перейшли на праві власності до акціонерного товариства, тоді ми повинні визнати, що у майна цього госптовариства виникає складний правовий режим: одні об'єкти йому належать на праві власності, а інші – на інших правах (до речі, невідомо яких).

Процеси корпоратизації та приватизації породили і питання про те, чи буде майно акціонерного товариства, сто відсотків акцій якого належить державі, вважатися державною власністю, або це власність акціонерного товариства? Адже, як правило, майно такого госптовариства зареєстровано як об'єкт права державної власності, не рахуючись не тільки зі зміною його суб'єкта права на це майно, а й правового режиму.

Важливо також враховувати й те, що при первісному створенні госптовариства має місце залучення (або, як кажуть, об'єднання) капіталу. Часто саме для цього обирається організаційна форма акціонерного товариства (меншою мірою – товариства з обмеженою відповідальністю). У той же час при сертифікатній приватизації (здійснюваній за приватизаційні папери) не відбувалося внесення грошових коштів та майна в саме госптовариство. Його акції оплачувалися не грішми, а приватизаційними сертифікатами. Таким чином, статутний капітал такого акціонерного товариства формувався по суті не його акціонерами, а державою, яка передавало акціонерному товариству майно державного підприємства, що приватизувалося, безкоштовно. Це так, бо приватизаційні папери не виконували функцію залучення коштів, а були своєрідним засобом платежу [5, с. 352].

Таким чином, специфіка виникнення права власності у госптовариства пов'язана насамперед з його створенням і утворенням його статутного/складеного капіталу. Підставою виникнення права власності госптовариства є юридичний склад: договір між засновниками товариства про його створення, передача ними майна, державна реєстрація. Специфіка створення госптовариства внаслідок реорганізації відзначалася вище: це договір між юридичними особами, що зливаються, або між госптовариством, до якого приєднується інше госптовариство, з останнім, а також розподільчий баланс у разі поділу одного госптовариства на кілька інших з подальшою передачею майна кожному із створених госптовариств. Аналогічна процедура виділення. Дещо іншим буде підстава формування майна госптовариства при перетворенні іншої юридичної особи, зокрема, держпідприємства на акціонерне товариство в результаті корпоратизації. Цією підставою буде рішення держоргану про перетворення держпідприємства.

Таким чином, джерела формування майна госптовариства досить своєрідні й не завжди приводять до залучення чи об'єднання капіталу. Різні також суб'єкти, що у формуванні цього майна.

Список літератури:

1. *Батиста Р. Т.* Правовое регулирование акционерных обществ в Панаме : автореф. дис. на соиск. наук. степ. канд. юрид. наук / Р. Т. Батиста. – М., 1978. – 18 с.
2. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
3. Про приватизацію державного майна : Закон України від 04.03.1992 р. № 2163-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.
4. Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного майна» : Закон від 18.05.2000 р. № 1724-ІІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 33-34. – ст. 273.
5. Про приватизаційні папери : Закон України від 06.03.1992 р. № 2173-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 352.
6. *Спасибо-Фатеева И. В.* Доля в уставном капитале хозяйственного общества как объект права (и ее соотношение с уставным капиталом, имуществом и корпоративными правами) / И. В. Спасибо-Фатеева // Гражданское законодательство. Статьи. Комментарии. Практика. – Вып. 35 / под ред. А. Г. Диденко. – Алматы : Раритет, Ин-т правовых исследований и анализа, 2009. – 375 с.

Довбыш А. А. Понятие имущества и порядок его формирования при создании хозяйственного общества.

Статья посвящена источникам формирования имущества хозяйственных обществ, создаваемых первично и в результате реорганизации других юридических лиц. В статье обращается внимание на различный правовой режим вкладов в уставный капитал, долей в нем участников и имущества хозяйственного общества, раскрываются разные предназначения этих понятий. Оговаривается, что при реорганизации юридического лица формирование имущества вновь создаваемого хозяйственного общества происходит не за счет уставного капитала, а за счет имущества того юридического лица, которое прекращается.

Ключевые слова: хозяйственное общества, уставный капитал, вклад, доля, участник, имущество.

Dovbysh O. O. Definition of property and the procedure of its formation in creating a business entity.

The article is dedicated to the property formation sources of business entities both those created initially and those created as a result of restructuring other legal entities. The article points to a diverse legal regime of contributions to the charter capital, shares of its members and property of a business entity, discloses various purposes of these definitions. Pays attention that upon the reorganization of the legal entity, the formation of property of the newly created business entity is not due to the charter capital, but due to the property of the legal entity that is being terminated.

Key words: business entities, charter capital, contribution, share, member, property.